

EASTERN REVIEW 2022, T. 11(1)

Rafał Jung

 <https://orcid.org/0000-0003-3721-8559>

Uniwersytet Łódzki

Wydział Studiów Międzynarodowych i Politologicznych

e-mail: rafal.jung@wsmip.uni.lodz.pl

Sport jako zjawisko polityczno-tożsamościowe na Litwie w XX wieku Działalność Michała Sienkiewicza na Wileńszczyźnie

Streszczenie. Artykuł traktuje o roli sportu w budowaniu i podtrzymywaniu tożsamości narodowej w skomplikowanych warunkach etniczno-politycznych. Rzeczą dotyczy historii Litwy w XX wieku, gdzie relacje między zamieszkującymi ten obszar Litwinami i Polakami w dużej mierze określał polsko-litewski spór o przynależność Wileńszczyzny z okresu międzywojennego. Odmiennie tradycje sportowe przyczyniły się do zachowania odrębności narodowej obu nacji w okresie sowieckiego zniewolenia, jednocześnie sukcesy sportowe Litwinów w latach 1947–1988, zwłaszcza koszykarzy w ramach ekip reprezentujących Związek Sowiecki, stanowiły element ich emancypacji politycznej. Doprowadził on wraz z innymi czynnikami do odzyskania niepodległości przez Litwę i jednocześnie warunkował potrzebę zdefiniowania na nowo stosunków między Litwinami i Polakami na Litwie. Sport odgrywał w tym procesie zazwyczaj rolę łączącą obie społeczności. Zaświadcza o tym postać Michała Sienkiewicza, sportowca, później niezwykle aktywnego działacza na rzecz sportu Polaków na Wileńszczyźnie, uczestnika życia sportowego w czasach sowieckich, między innymi sędziego lekkoatletycznego podczas legendarnego dla Polaków konkursu skoku o tyczce z udziałem Władysława Kozakiewicza, odbywającego się w ramach Igrzysk XXII Olimpiady w Moskwie w 1980 r. W okresie zaś wznoszenia fundamentów litewskiej niepodległości – inicjatora i uczestnika odbudowy Litewskiego Narodowego Komitetu Olimpijskiego i polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” na Litwie.

Słowa kluczowe: sport, polityka, historia Litwy, historia sportu, Litwa, Wileńszczyzna, Polacy na Litwie, koszykówka.

Sport as a political and identity phenomenon in Lithuania in the 20th century. The Activity of Michał Sienkiewicz in the Vilnius Region

Abstract. The article deals with the role of sport in building and maintaining national identity in difficult ethnopolitical conditions. It deals with the history of Lithuania in the twentieth century, where relations between Lithuanians and Poles living in the area were primarily determined by the Polish-Lithuanian dispute over the belonging of the Vilnius region in the interwar period. The different sporting traditions contributed to the preservation of the national identity of both nations during the period of Soviet enslavement, while the sporting successes of Lithuanians in 1947–1988, especially of basketball players on teams representing the Soviet Union, were an element of their political emancipation. It led, together with other factors, to the restoration of Lithuanian independence and, at the same time, conditioned the need to redefine relations between Lithuanians and Poles in Lithuania. In this process, sports usually played a role in bringing the two communities together. The figure of Michał Sienkiewicz evidences this, a sportsman, later an extremely active sportsman for Poles in the Vilnius region, a participant in sports life during Soviet times, including an athletics judge at the legendary pole vaulting competition with Władysław Kozakiewicz at the XXII Olympics in Moscow in 1980. During the period of building the foundations of Lithuanian independence, he initiated and participated in the reconstruction of the Lithuanian National Olympic Committee and the Polish Gymnastic Association “Sokół” in Lithuania.

Keywords: sport, politics, history of Lithuania, history of sport, Lithuania, Vilnius Region, Poles in Lithuania, basketball.

11 marca 1990 r. Rada Najwyższa Litewskiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej proklamowała Akt Restytucji Niepodległego Państwa Litewskiego. Po 50 latach sowieckiego zniewolenia Litwa odzyskała niepodległość, odbudowując swoje suwerenne instytucje państwowe. Rozpoczął się wówczas także proces reaktywowania lub tworzenia nowych, litewskich instytucji sportowych.

Sport jako znacząca dziedzina życia dla Litwinów miał również swój udział w utrzymywaniu – wbrew przyjętemu na Kremlu paradygmatowi tworzenia jednolitego społeczeństwa – ich poczucia odrębności narodowej w czasach sowieckich. Sprzyjały temu występy litewskich sportowców na międzynarodowych arenach, szczególnie sukcesy koszykarzy w reprezentacji Związku Sowieckiego. Aspiracje niepodległościowe Litwinów wzmożyły się w drugiej połowie lat 80. XX w. wraz z zainicjowaniem przez Sekretarza Generalnego KC Komunistycznej Partii Związku Sowieckiego Michaiła Gorbaczowa planu powstrzymania degenerolady politycznej, społecznej i ekonomicznej Związku Sowieckiego. Polityka

tw. pieriestrojki nie zapobiegła upadkowi „Imperium Zła”, stwarzając niepowtarzalną szansę m.in. Litwinom na niepodległość.

Proces emancypacji narodowej dotyczył także Polaków, największej mniejszości narodowej nad Niemnem i Wilią. Przedstawiciele polskiej diaspory na Litwie na przełomie lat 80. i 90. XX w. odtwarzali polskie tradycje sportowe, ale wnieśli również istotny wkład w odbudowę narodowego sportu litewskiego. Najbardziej uznanym z nich jest ejszyszczanin Michał Sienkiewicz, członek honorowy Litewskiego Narodowego Komitetu Olimpijskiego, były lekkoatleta, międzynarodowy sędzia lekkoatletyczny oraz długoletni prezes Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” na Litwie, pomysłodawca i organizator wielu imprez oraz inicjatyw sportowych na Wileńszczyźnie (Biogram Michała Sienkiewicza...).

Niniejszy artykuł jest próbą zobrazowania sportu, w wymiarze amatorskim i wyczynowym, jako zjawiska wykraczającego daleko poza ramy zinstytucjonalizowanej aktywności fizycznej. Poprzez zawsze obecne w sporcie emocje, staje się on także istotnym komponentem tożsamościowym w zbiorowościach etnicznych oraz elementem wykorzystywanym politycznie w postaci polityki sportowej państwa. Obraz i znaczenie sportu dla dwukrotnie podążających po swoją niepodległość w XX w. Litwinów, a także dla zamieszkałych na Litwie Polaków, historycznie uwikłanych w narodowy konflikt z nimi – z ważnym udziałem sowieckiej nadbudowy politycznej i ideologicznej, który oba narody antagonizował – są aspektami wartymi naukowego spojrzenia.

Trudne początki sportu na Litwie (1918–1940)

Tradycje litewskiego sportu sięgają okresu uzyskania przez Litwę tzw. pierwszej niepodległości¹. Zdobyta w wyniku działalności w czasie okupacji niemieckiej głównego litewskiego organu politycznego, Rady Litewskiej (*Lietuvos Taryba*), która ogłosiła akt niepodległości 16 lutego 1918 r., dała początek procesowi budowy państwowości litewskiej. Od listopada 1918 r. Litwini, zmagając się z chaosem związanym z wycofywaniem niemieckich wojsk *Ober-Ost*, agresją

---

¹ Weześniej, w okresie intensywnego rozwoju sportu w Europie od drugiej połowy XIX w., sport na terenach dzisiejszej Litwy rozwijał się – podobnie jak w całym Cesarstwie Rosyjskim – bardzo słabo. Było to skutkiem źle funkcjonującego rosyjskiego systemu edukacji, który wręcz zniechęcał do uprawiania ćwiczeń fizycznych. Sport w Rosji miał charakter oddolny i elitarny, dopiero tuż przed wybuchem I wojny światowej dziedzina ta zyskała większe zainteresowanie państwa (Podleśny, 2019: 16–17). Na Litwie w latach 80. XIX w. zaczęły powstawać, z inicjatywy miejscowych Niemców, jedynie kluby wioślarskie – w Kłajpedzie oraz Wilnie (*Neptunas*, 1885–1887) – Stonkus, 2022.

bolszewików oraz sporem o Wilno z Polakami, tworzyli własne instytucje polityczne z powołanym w maju 1920 r. Sejmem Ustawodawczym na czele².

Jednocześnie organizowało się także życie sportowe, nie tylko z udziałem miejscowych Litwinów, ale także tych powracających z emigracji, głównie z Rosji, Łotwy i USA (Stonkus, 2022). Były to jednak przede wszystkim działania entuzjastów i społeczników, jedynie z minimalnym wsparciem państwa, które preferując ideę agraryzmu, nie dostrzegało znaczenia wychowania fizycznego i sportu (Malužinas, 2020: 146). Już w 1919 r. w Kownie powstała pierwsza organizacja sportowa niepodległej Litwy – Litewski Związek Sportowy (*Lietuvos sporto sąjunga*, LSS). W ciągu lat 20. XX w. popularność wśród Litwinów zyskiwały takie dyscypliny sportowe, jak lekkoatletyka, piłka nożna, koszykówka kobiet oraz mężczyzn, kolarstwo, boks, strzelectwo, tenis stołowy i pływanie. Wraz z tworzeniem klubów, powstały inne stowarzyszenia i związki sportowe, m.in.: Związek Wychowania Fizycznego (*Lietuvos fizinio lavinimosi sąjunga*, LFLS; 1920), Litewska Federacja Gimnastyki i Sportu (*Lietuvos gimnastikos ir sporto federacija*, LGSF; 1922), zaś w 1923 r. – Litewski Związek Kolarski (*Lietuvos dviratininkų sąjunga*, LDS) i Litewska Liga Piłki Nożnej (*Lietuvos futbolo lyga*, LFL). Inaugurowały one rozgrywki o mistrzostwo Litwy, m.in. w lekkoatletyce (1921), piłce nożnej, koszykówce kobiet, kolarstwie (1922), czy koszykówce mężczyzn (1924).

Najważniejszą instytucją sportową na Litwie, zarządzającą całym ruchem sportowym oraz reprezentowaniem kraju na arenie międzynarodowej, stała się – założona w 1922 r. – Litewska Liga Sportowa (*Lietuvos sporto lyga*, LSL). Wspomagała ona krajowe związki sportowe w celu uzyskania członkostwa w międzynarodowych organizacjach sportowych, dającą możliwość rywalizacji ze sportowcami z innych krajów. Dla młodego państwa litewskiego nawiązanie relacji międzynarodowych także w sporcie miało ważne znaczenie legitymizujące jego istnienie. Pierwszą litewską organizacją sportową, która została członkiem międzynarodowej federacji, była LFL – przyjęta do Międzynarodowej Federacji Piłki Nożnej (FIFA) w 1923 r. W kolejnych latach stało się to udziałem m.in. związku kolarskiego (1924), lekkoatletyki (1928) i koszykówki (1936)³. LSL co prawda formalnie podlegała Ministerstwu Edukacji, niemniej zarówno ta organizacja, jak i tworzące ją związki sportowe nie były finansowane z budżetu państwa (Malužinas, 2020: 147).

² O tworzeniu państwowości litewskiej na początku XX w. zob. Łossowski, 2001: 50 i n.

³ Pierwszym międzynarodowym kontaktem sportu litewskiego był mecz piłkarski reprezentacji LFLS z YMCA Ryga (0 : 4), rozegrany w 1922 r. Z kolei reprezentacja Litwy w piłce nożnej zadebiutowała w 1923 r. w meczu z Estonią (0 : 5), a dwa lata później pierwszy mecz międzynarodowy rozegrała litewska kadra narodowa w koszykówce mężczyzn, przegrywając z Łotwą 20 : 41 (Stonkus, 2022).

Interesujące są dzieje udziału Litwy w okresie swojej pierwszej niepodległości w ruchu olimpijskim. Nie posiadając własnego, narodowego komitetu olimpijskiego, sportowcy litewscy pod żółto-zielono-czerwoną flagą zadebiutowali już na letnich igrzyskach w 1924 r. Stało się tak dzięki uzyskaniu przez LSL od Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego (MKOI) wyłącznego prawa do reprezentowania Litwy na rozgrywanych w latach 20. XX w. letnich (Paryż 1920 i Amsterdam 1928) oraz zimowych (St. Moritz 1928) igrzyskach olimpijskich. Osobliwa decyzja MKOI była uznaniem *de facto*, a nie *de iure* udziału Litwinów w ruchu olimpijskim⁴. Niemniej w igrzyskach olimpijskich w następnej dekadzie sportowcy litewscy już nie wystąpili. Ich udziałowi w zawodach roku 1932 na przeszkodzie stanęły zmiany strukturalne, przenoszące odpowiedzialność za sprawy sportu ze stowarzyszeń na państwo litewskie. W tym roku na podstawie pierwszej kompleksowej ustawy regulującej sprawę wychowania fizycznego i sportu, powołano państwowy organ do spraw sportu – Izbę Kultury Fizycznej (*Kūno kultūros rūmai*, KKR) (*LTOK istorija*, 2018). Był to wymierny efekt zainteresowania państwa litewskiego sportem w wymiarze politycznym i ideologicznym, jaki nastąpił po profaszystowskim zamachu stanu na Litwie w 1926 r. (Malužinas, 2020: 149 i n.). Drugą przyczyną nieobecności litewskich sportowców na igrzyskach w roku 1932 były problemy finansowe związane z kosztowną podróżą za ocean, na zimowe igrzyska w Lake Placid oraz na letnie – do Los Angeles. Także na kolejne zawody olimpijskie, zimowe w Garmisch-Partenkirchen oraz letnie w Berlinie w 1936 r., litewscy sportowcy nie pojechali, tym razem z powodów politycznych – wskutek napięcia w stosunkach litewsko-niemieckich wywołanych wydarzeniami wokół Kłajpedy⁵.

Dopiero w 1937 r. rozpoczęły się prace zmierzające do powołania litewskiego komitetu olimpijskiego, wykorzystujące idee organizowania na Litwie tzw. olimpiad narodowych jako formy uczczenia dwudziestej rocznicy uzyskania niepodległości. Sukces tego przedsięwzięcia spowodował powołanie przez władze

---

⁴ Litewska Liga Sportowa uzyskała prawo do wystawienia reprezentacji Litwy na igrzyskach olimpijskich w wyniku zmian w statucie, jakie dokonano 2 grudnia 1923 r. na nadzwyczajnym kongresie LSL, określającym organizację jako jedyne reprezentanta sportu litewskiego na arenie międzynarodowej. Aplikacja LSL do Komitetu Organizacyjnego Igrzysk w Paryżu obejmowała siedem dyscyplin sportowych, ale ostatecznie w zawodach olimpijskich udział wzięli jedynie piłkarze (porażka 0 : 9 ze Szwajcarią) oraz dwóch kolarzy, którzy nie ukończyli wyścigu szosowego. Natomiast na letnich igrzyskach w Amsterdamie wystąpiło 12 litewskich sportowców, a na zimowych w St. Moritz – jeden (*LTOK istorija*, 2018, <http://ltok.lt/ltok-istorija/> (dostęp 15.02.2022) oraz Stonkus, 2022).

⁵ Litewscy sportowcy nie zostali zaproszeni przez MKOI na igrzyska 1936 r. wskutek sugestii niemieckich organizatorów. Był to kolejny przejaw retorsji władz III Rzeszy wobec Litwy, spowodowanych upublicznieniem przez rząd w Kownie niemieckich planów wywołania w 1934 r. antylitewskiego powstania w autonomicznym Kraju Kłajpedzkim (Dykovienė, 2021). Szczegóły konfliktu o Kłajpedę zob. Łossowski, 2001: 138 i n.

państwa, a następnie ukonstytuowanie się 18 grudnia 1938 r., władz Litewskiego Narodowego Komitetu Olimpijskiego (*Lietuvos tautinis olimpinis komitetas*, LTOK), na czele z dyrektorem KKR, Vytautasem Augustauskasem. Na podstawie oświadczenia prezydenta MKOI, Henri de Baillet-Latoura, 3 sierpnia 1939 r. LTOK został członkiem MKOI (*LTOK istorija*, 2018).

W okresie pierwszej niepodległości Litwy sportowcy z tego kraju nie odnieśli zbyt wielu sukcesów w międzynarodowej rywalizacji. Wynikało to z ogólnie niskiego poziomu wychowania fizycznego i zainteresowania sportem litewskiego społeczeństwa. Zwłaszcza w latach 30. XX w. państwo starało się zmienić ten trend, realizując ideę militaryzacji społeczeństwa poprzez upowszechnienie sportu. Stworzono siedem okręgów sportowych (1935), zwiększono finansowanie szkolenia m.in. poprzez stworzenie Funduszu Wsparcia Sportowców (1938) oraz rozwijano bazę sportową, budując takie obiekty, jak Pałace Wychowania Fizycznego w Kownie (1934) i Kłajpedzie (1938) oraz Stadion Kowieński (1936). Pierwsze medale w historii sportu litewskiego zdobyli strzelcy sportowi, na mistrzostwach świata w Helsinkach w 1937 r. – Pranas Giedrimas indywidualnie oraz drużyna w strzelaniu do sylwetki z odległości 25 m zajęli drugie miejsca. Dwa lata później, na zawodach tej samej rangi w Lucernie, drużyna powtórzyła ten wynik, a indywidualnie Jonas Miliuskas zdobył brązowy medal (Stonkus, 2022). Jednak to nie strzelectwo sportowe stało się najpopularniejszą nad Wilią dyscypliną sportu, dającą Litwinom przez kolejne lata wielkie sukcesy.

Koszykówka tożsamościowym orężem Litwinów

Marką narodową Litwy, swoistym znakiem rozpoznawczym dla tego kraju, będącym także ważnym wyznacznikiem litewskiej tożsamości, stała się bowiem piłka koszykowa. Pierwszym spektakularnym sukcesem litewskiej koszykówki było zwycięstwo męskiej drużyny na II Mistrzostwach Europy w Rydze w 1937 r. Powtórzyli oni ten sukces dwa lata później, na własnej ziemi, w Kownie. Triumfy te przedzielił znaczący wynik litewskich koszykarek, które na I Mistrzostwach Europy w Rzymie w 1938 r. zdobyły srebrne medale (Stonkus, 2022).

Jaka była więc geneza fenomenu koszykówki na Litwie? Obiegowa i popularna teza głosi, że Litwini mają naturalne predyspozycje fizyczne, takie jak wzrost i siłę, do uprawiania tej dyscypliny sportu. Do popularyzacji koszykówki na Litwie, gry powstałej w USA pod koniec XIX w. (Lipoński, Sawala, 2008: 79), istotnie przyczynił się znakomity koszykarz amerykański litewskiego pochodzenia Frank Lubin. Jako reprezentant USA, grając na pozycji środkowego, zdobył w Berlinie złoty medal olimpijski, co paradoksalnie oznaczało to dla niego utratę pracy przy produkcji filmów w Hollywood jako rodzaj retorsji za udział w nazistowskich igrzyskach. Najpierw w 1936 r., a w 1938 r. na dłużej, przyjechał do

Kowna, gdzie jako Pranas Lubinas pomógł litewskiej reprezentacji zdobyć tytuł mistrza Europy w 1939 r. – w nowo wybudowanej pierwszej w Europie hali sportowej przeznaczonej wyłącznie do gry w koszykówkę⁶. Współcześnie nazywany „dziadkiem litewskiej koszykówki” przyczynił się również jako trener do implementacji nowoczesnego, opartego na wzorcach amerykańskich, systemu szkolenia dla litewskich koszykarzy (Cegliński, 2011).

Sukces koszykarzy w kowieńskiej hali został uznany na Litwie za ogromny sukces całego społeczeństwa, który długo przetrwał w litewskiej świadomości narodowej jako przejaw tradycji własnego państwa. Szczególnie w sytuacji utraty niepodległości, do której doszło w wyniku zmiennej sytuacji geopolitycznej podczas II wojny światowej. W przypadku Litwy określała ją pierwsza okupacja sowiecka zakończona włączeniem państwa do ZSRS (czerwiec 1940–czerwiec 1941), następnie niemieckie władztwo w wyniku ataku III Rzeszy na Związek Sowiecki 22 czerwca 1941 r., wreszcie ponowne zniewolenie przez Sowietów po wypędzeniu Niemców latem 1944 r., oznaczające inkorporację Litwy do ZSRS na blisko pięćdziesiąt lat (Łossowski, 2001: 156 i n.).

Labilna sytuacja polityczna Litwy w czasie wojny miała również niekorzystne reperkusje dla litewskiego sportu. O ile po zajęciu Litwy przez ZSRS w 1940 r. kluby i związki sportowe zostały zlikwidowane lub stały się agendami sowieckich organizacji sportowych, a wielu sportowców i działaczy deportowano bądź zmuszono do emigracji, to w okresie okupacji niemieckiej próbowano odtworzyć struktury działające w latach niepodległości, tymczasem w 1944 r. większość najlepszych sportowców wyemigrowała na Zachód (Stonkus, 2022). Wśród nich byli prominentni działacze, np. szef LTOK, Vytautas Augustauskas (od 1939 r. po nazwiskiem Augustaitis), więziony w ZSRS⁷, ale także utytułowani koszykarze i koszykarki – emigranci, m.in. Pranas Lubinas i Eleonora Vaškelytė.

W ostatecznie opanowanej i przyłączonej do ZSRS Litwie, w tzw. Litewskiej Socjalistycznej Republice Sowieckiej (LSRS), w której poprzez utworzenie republiki związkowej naród litewski uzyskał pozorną państwowość w ramach systemu republikańskiego – tzw. koncepcja ograniczonej państwowości (Jundo-Kaliszewska, 2019: 85) – kontynuowano proces sowietyzacji litewskiego sportu. Jego struktury dostosowano do tych wzorców, powołując centralny organ nimi zarządzający – Komisję Kultury Fizycznej i Sportu – który funkcjonował w kolejnych latach przy Radzie Komisarzy Ludowych LSRS (1944–1946), następnie przy Radzie Ministrów LSSR (1946–1986), a pod koniec istnienia LSRS – jako Państwowy Komitet Kultury Fizycznej i Sportu (*valstybinis kūno kultūros ir sporto komitetas LSSR*; 1986–1990). Kluby sportowe zostały scentralizowane w zrzeszenia, np. *Spartakas*, *Dinamo*, *Lokomotyvas*, *Žalgiris* (Grunwald), *Nemunas* (Niemen).

⁶ <http://vle.lt/straipsnis/pranas-lubinas/> (dostęp 18.03.2022).

⁷ <http://vle.lt/straipsnis/vytautas-augustaitis/> (dostęp 20.03.2022).

W latach 1945–1990 nastąpiło umasowienie sportu poprzez powstanie ośrodków szkolenia z programami tzw. fizykultury w uczelniach wyższych, szkołach średnich, fabrykach i kołchozach; oraz jego zideologizowanie (zimowe i letnie spartakiady dla młodzieży szkolnej) i zmilitaryzowanie (szkolne programy wychowania fizycznego opracowano w oparciu o wymagania wojskowe w ramach systemu GTO). Sportowcy litewscy z powodu formalnej likwidacji państwa litewskiego nie mogli reprezentować swojego kraju w międzynarodowej rywalizacji, mogli to czynić jedynie w wielonarodowej reprezentacji Związku Sowieckiego (Stonkus, 2022).

Na obszarze ZSRS obowiązywały zunifikowane programy szkolenia sportowców w różnych dyscyplinach, niemniej zezwalano na odstępstwa, dostosowując je do regionalnej specyfiki. Na Litwie stało się tak przede wszystkim w przypadku dobrze tu prosperującej koszykówki, szczególnie w męskiej odmianie. A należy podkreślić, że ta dyscyplina sportu odgrywała ważną rolę w sowieckiej polityce sportowej, która zaczęła być kształtowana po II wojnie światowej – wskutek decyzji władz na Kremlu o włączeniu sowieckich sportowców do międzynarodowej rywalizacji sportowej – jako istotny instrument w walce ideologicznej z Zachodem⁸. Ambicją Kremla były bowiem zwycięstwa nad Amerykanami, a odnoszone w popularnej, typowo amerykańskiej grze mogły przynosić istotne korzyści propagandowe. W związku z tym powstał w ZSRS specjalny program rozwoju koszykówki, którego celem miało być stworzenie silnej, osiągającej sukcesy w rywalizacji międzynarodowej drużyny narodowej (Kobierecki, 2018: 100). Litewskie doświadczenia i osiągnięcia sprzed wybuchu wojny były tu niezwykle cenne, a z drugiej strony – dla młodych Litwinów oznaczało to kontynuację wysokiego poziomu szkolenia w ulubionej dyscyplinie sportu.

Bazując jeszcze na przedwojennym litewskim kunszcie koszykarskim, już w 1947 r. drużyna ZSRS z czterema litewskimi koszykarzami (Stepas Butautas, Kazys Petkevičius, Justinas Lagunavičius i Vytautas Kulakauskas) zdobyła mistrzostwo Europy na turnieju w Czechosłowacji. Jeszcze większy sukces trzech pierwszych, wraz z innym litewskim zawodnikiem, Stanisławem Stonkusem, odniosło podczas letnich igrzysk olimpijskich w Helsinkach w 1952 r., gdzie

---

⁸ Związek Sowiecki z przyczyn ideologicznych, określając międzynarodowe instytucje sportowe jako burżuazyjne, nie uczestniczył w międzynarodowej rywalizacji sportowej do zakończenia II wojny światowej. Jako jedna z pierwszych do międzynarodowych organizacji sportowych przystąpiła Wszechzwiązkowa Sekcja Koszykówki, stając się członkiem Międzynarodowej Federacji Koszykówki FIBA w 1947 r. http://archive.fiba.com/pages/eng/fa/team/p/sid/2241/tid/2792/_/1947_European_Championship_for_Men/index.html (dostęp 20.03.2022). Większość sowieckich związków sportowych przystąpiła do światowych federacji dopiero w latach 1951–1953. W 1950 r. powstał Narodowy Komitet Olimpijski ZSRS, który został przyjęty rok później do MKOl, a gdy jego prezes Konstantin Andrianow został członkiem MKOl, nastąpił debiut sowieckich sportowców na letnich igrzyskach olimpijskich w Helsinkach w 1952 r. (Podleśny, 2019: 23; a także Słoniewski, 2017: 52–53).

w drużynie ZSRS zdobyli srebrne medale. Były to pierwsze krążki, jakie Litwini zdobyli w koszykówce w najważniejszej imprezie sportowej świata, choć nie mogli ich celebrować pod własną flagą narodową. W kolejnych latach koszykarska reprezentacja ZSRS, ze znaczącym udziałem Litwinów, stała się czołową drużyną świata, odnosząc wielkie sukcesy na międzynarodowych turniejach. Z najważniejszych z nich, z zawodów olimpijskich, koszykarze znad Niemna i Wilii przywozili medale ze wszystkich rodzajów kruszcu. S. Stonkus zdobył powtórnie srebrny medal na igrzyskach w Melbourne w 1956 r. (został także mistrzem Europy w 1957 r.), mając u boku znowu K. Petkevičiusa (także mistrz Europy 1953). Na igrzyskach w Moskwie w 1980 r. Sergėjus Jovaiša zdobył brązowy medal (także mistrz świata 1982, mistrz Europy 1981 i 1985). Pierwsze „złoto dla Litwy” zdobył Modestas Paulauskas, na igrzyskach w Monachium w 1972 r. (ponadto brązowy medalista IO 1968, mistrz świata 1967 i 1974, mistrz Europy 1965, 1967, 1969, 1971)⁹.

Niemniej największym „litewskim” zwycięstwem w koszykówce w czasach sowieckich był triumf zespołu ZSRS na igrzyskach w Seulu w 1988 r., który był możliwy dzięki czwórce litewskich koszykarzy: Valdemarasowi Chomičiusowi (także mistrz świata 1982, mistrz Europy 1979 i 1985), Arvydasowi Sabonisowi (także mistrz świata 1982, mistrz Europy 1985), Rimasowi Kurtinaitisowi (także mistrz Europy 1985) i Raimondasowi-Sarunasowi Marčiulionisowi. Reprezentowali oni, powstały w 1944 r., klub *Žalgiris* Kowno (podobnie jak wcześniej występujący w nim znakomici koszykarze S. Butautas, K. Petkevičius, J. Lagunavičius i M. Paulauskas). Opierając się wyłącznie na litewskich graczach, *Žalgiris* skutecznie rywalizował w lidze ZSRS przede wszystkim z CSKA Moskwa, wojskowym klubem, który zbudował swoją dominującą pozycję w klubowej koszykówce sowieckiej – w latach 1969–1985 jedynie raz, w 1975 r., nie zdobył mistrzostwa ZSRS – w oparciu o niemal przymusowy werbunek najlepszych młodych zawodników z całego Związku Sowieckiego. *Žalgiris* Kowno pięciokrotnie zdobywał mistrzostwo ZSRS: w 1947, 1951 r. oraz w latach 1985–1987. Wielu Litwinów traktowało kowieński klub jako nieoficjalną reprezentację swojego kraju, walczącą z sukcesami z Sowietami (pod postacią CSKA), a uzbrojoną jedynie w piłki do koszykówki¹⁰.

⁹ *FIBA...* oraz Miller, 2008: 517. Wymienieni wyżej S. Butautas i J. Lagunavičius zostali także mistrzami Europy w 1951 i 1953 r., natomiast Algirdas Lauritėnas został mistrzem Europy w 1953 i 1957 r. Powyżej odnotowano wyłącznie najważniejsze triumfy Litwinów w reprezentacji ZSRS w koszykówce mężczyzn w wielkich imprezach sportowych. Przyczynili się oni także do pomniejszych sukcesów tej drużyny w latach 1947–1990 na mistrzostwach świata i Europy w postaci srebrnych i brązowych medali. Zob. *FIBA...*

¹⁰ Cegliński, 2011 oraz *Kauno „Žalgiris”...*, 2022. Ponadto w 1986 r. kowieński *Žalgiris* wygrał najważniejsze wówczas klubowe rozgrywki na świecie, Interkontynentalny Puchar Jonesa. W latach 1952–1988 litewscy sportowcy jako członkowie kadry olimpijskiej ZSRS zdobyli na igrzyskach łącznie 25 złotych, 19 srebrnych i 16 brązowych medali (*LTOK istorija*, 2018).

Sukcesy litewskich koszykarzy osiągnane w reprezentacji ZSRS oraz w *Žalgirisie* Kowno od połowy lat 80. XX w. miały coraz bardziej istotne znaczenie tożsamościowe dla zniewolonego przez Sowieków narodu litewskiego. Zbiegły się one w czasie z coraz bardziej widocznym kryzysem politycznym, gospodarczym i społecznym, jaki objął cały Związek Sowiecki. Próby ratowania sytuacji w postaci prób głębokich reform przeprowadzonych od 1986 r. przez ostatniego w historii Sekretarza Generalnego KC KPZR, Michaiła Gorbaczowa spowodowały skutki, których nie przewidywał, a okazały się one dla niego niepożądane. Polityka jawności (*glasnost*) otworzyła m.in. możliwość nieskrępowanej debaty na tematy historyczne, co w przypadku społeczeństw państw bałtyckich odnosiło się przede wszystkim do prawdy na temat Paktu Ribbentrop–Mołotow z sierpnia 1939 r. Odkrywanie historii było impulsem m.in. do organizacji manifestacji, takich jak demonstracja zorganizowana w rocznicę sowiecko-niemieckiego porozumienia, 23 sierpnia 1987 r. nieopodal pomnika Adama Mickiewicza w Wilnie. Przyczyniła się ona do rozpoczęcia procesu odrodzenia narodowego, nie tylko żyjących w LSRS Litwinów, ale także tamtejszych Polaków (Wiert, 2000: 500; Łossowski, 2001: 220).

Sport litewski i sport Polaków na Litwie na drodze ku drugiej niepodległości

Polacy w Litewskiej Socjalistycznej Republice Sowieckiej stanowili istotną, liczącą od 250 do 335 tys. osób, drugą co do wielkości grupę narodową, co stanowiło od 7 do ponad 9% całej populacji. Pomimo repatriacji, polityki sowietyzacji i rusyfikacji oraz faworyzowania ludności litewskiej, Polacy zachowali swój potencjał narodowy, korzystając od połowy lat 50. XX w. z możliwości kształtowania swojego bytu w oparciu o ojczysty język (szkoły i prasa w języku polskim) oraz polskie tradycje (Jundo-Kaliszewska, 2019: 82–83 i 90–91). W tej przestrzeni autonomii kulturowej na Wileńszczyźnie było miejsce na aktywność sportową, którą tamtejsi Polacy rozwijali, nie zapominając o dawnych tradycjach sportowych.

Historia polskiego sportu na Litwie rozpoczęła się wraz z powstaniem w 1906 r. w Wilnie, a następnie w Kownie, pierwszych ognisk Towarzystwa Gimnastycznego (TG) „Sokół”, będących następstwem patriotycznych postaw Polaków na Wileńszczyźnie i Kowieńszczyźnie w latach 1904–1906 wskutek liberalizujących system samodzierżawia rozporządzeń cara Mikołaja II. Litewskie ogniska (gniazda) „Sokoła” odwoływały się do ideowych i organizacyjnych wzorców zainicjowanego w 1867 r. we Lwowie i rozprzestrzeniającego się od lat 80. XX w. w pozostałych zaborach sokolstwa polskiego¹¹. Ruch sokoli na Litwie

¹¹ Mażul, 2016: 27–28 i 32. Powstałe według Uniwersalnej Encyklopedii Litewskiej w 1907 r., ogniska TG „Sokół” na Litwie, określane są jako rosyjskie kluby gimnastyczne,

w swojej działalności łączył więc upowszechnienie ćwiczeń gimnastycznych młodzieży oraz ich specjalizację – w postaci pokazów, a następnie szkolenia, przede wszystkim na Wileńszczyźnie, w zakresie fechtunku, boks, zapasów, konkurencji lekkoatletycznych, pływania i wioślarstwa, czy sportów zimowych (głównie na Kowieńszczyźnie) – z działalnością kulturalną, społeczną i wychowawczą propagującą ideę narodową¹².

TG „Sokół” kontynuowało działalność na Wileńszczyźnie¹³ także po jej włączeniu do odrodzonego państwa polskiego w latach 1922–1923. Kwestia przynależności tego obszaru stała się w latach 1918–1922 przedmiotem ostrych starć politycznych i wojskowych pomiędzy Polakami i Litwinami, z udziałem destrukcyjnego czynnika sowieckiego, i zaważyła w negatywny sposób na stosunkach między nowopowstałymi państwami w okresie międzywojennym, a między narodami – na wiele kolejnych dekad¹⁴.

W okresie międzywojennym, obok TG „Sokół”, który przede wszystkim propagował lekkoatletykę (Mażul, 2016: 28–29 i 32–34) struktury polskiego sportu

---

<http://vle.lt/straipsnis/lietuvos-sportas-1/> (dostęp 16.02.2022). Z punktu widzenia ich rejestracji według prawa rosyjskiego, zresztą dokonywanej nie bez problemów ze strony carskich władz, konstatacja ta byłaby prawdziwa, gdyby nie typowo polski charakter tych organizacji. TG „Sokół” odwoływało się do czeskiego wzorca organizacji gimnastyczno-militarnej *Sokol*, będącej odpowiedzią na niemiecki *Turnverein*. Władze Rosji próbowały wykorzystać ruch sokoli w państwach słowiańskich w celu im przewodzenia w imię hasła ruchu panslawistycznego, ale wobec oporu tych organizacji nie przyniosły one caratowi oczekiwanych korzyści. Zob. Lipoński, 2012: 422–430.

¹² Mażul, 2016: 28–29 i 32–34. Później na należącej do państwa litewskiego od 1918 r. Kowieńszczyźnie, gdzie Polacy stanowili istotną mniejszość narodową w liczbie od 65 do nawet 200 tys. osób, wszelka ich, także sportowa, działalność została istotnie ograniczona. Symbolem antypolskich represji ze strony władz litewskich była konfiskata majątku kowieńskiego „Sokoła” na rzecz LSS. Niejako w zamian Litwini zgodzili się na utworzenie w 1926 r. w Kownie Polskiego Klubu Sportowego „Sparta” (*ibidem*, 35; Wołłejko, 2011: 100 oraz Stonkus, 2022).

¹³ Pojęcie „Wileńszczyzna” należy rozumieć jako część obszaru historycznej Litwy z centralnym ośrodkiem Wilnem, który pokrywał się z obszarem tzw. Litwy Środkowej, włączonej w 1922 r. w skład państwa polskiego. W II RP region ten został podzielony pomiędzy województwa wileńskie i nowogrodzkie. Po II wojnie światowej większa część Wileńszczyzny została włączona do LSRS, a pozostała – stała się fragmentem obwodu grodzieńskiego w ramach Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej, tym samym determinując przynależność okolic Grodna do Wileńszczyzny. Podział ten utrzymał się po powstaniu odrębnych państw Litwy i Białorusi wskutek upadku ZSRS w 1991 r. (Kowalski, 2018: 267). Na Wileńszczyźnie Polacy w I połowie XX w. stanowili większą populację od Litwinów. Byli potomkami miejscowych spolonizowanych elit oraz mas ludowych pogranicza litewsko-białoruskiego, którzy od późnego średniowiecza w wyniku skomplikowanego procesu etniczno-kulturowego uznali polską tożsamość narodową za swoją. Przykładowo w 1916 r. w zachodniej części guberni wileńskiej Polacy stanowili ponad 50% populacji, w porównaniu z 33,5% Litwinów; w 1931 r. w województwach wileńskim i nowogrodzkim Polacy tworzyli ponad 56% populacji, podczas gdy Litwini – ok. 5,5%; odpowiednio w Wilnie – ponad 53% i ok. 2% oraz blisko 66% i 0,8% (*ibidem*, 272–276; Wołłejko, 2011: 100; oraz *Mały Rocznik Statystyczny 1937*: 22).

¹⁴ Szczegóły polsko-litewskiego sporu o przynależność Wileńszczyzny po zakończeniu I wojny światowej, zob. Jundo-Kaliszewska, 2019: 43–51.

na Wileńszczyźnie rozbudowywały się harmonijne, niemniej region ten odstawał od najbardziej rozwiniętych ośrodków sportu w kraju, jak Warszawa, Kraków, Lwów i Poznań. W pamięci i tradycji miejscowych Polaków pozostały jednak takie organizacje sportowe, jak przede wszystkim Akademicki Związek Sportowy, działający od ok. 1920 r. przy Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie. Funkcjonowało w nim wiele sekcji sportowych, z wiodącymi, jak sekcje siatkówki, tenisa ziemnego, wioślarstwa, narciarska i hokeja na lodzie, których reprezentanci w zawodach krajowych rangi mistrzowskiej zdobywali czołowe miejsca, incydentalnie wyróżniając się także w rywalizacji międzynarodowej (np. hokeista Władysław Wiro-Kiro, srebrny medalista ME 1929 – Wryk, 2014: 81–82 oraz 113 i n.; Szujewski, 2012: 120–121).

Krajobraz sportowy polskiego Wilna, zwłaszcza w latach 20. XX w., charakteryzował się dużą niestabilnością organizacyjną i, włączając w to istotny tam czynnik wojskowy, podlegał dużej zmienności, a także militaryzacji. Na przykład popularną na Wileńszczyźnie piłkę nożną uprawiano w wielu klubach i sekcjach sportowych, które często, jak w Wilnie, istniały epizodycznie lub podlegały licznym fuzjom. Dotyczyło to takich klubów jak m.in. AZS, Towarzystwo Sportowe „Sokół” (nie mające nic wspólnego oprócz nazwy z TG), TS „Strzelec”, Wojskowy Klub Sportowy, TS „Lauda”, dwa (!) TS „Wilja”, Wileński Klub Sportowy „Pogoń”, Wojskowy Klub Sportowy 1. Pułku Legionów i Kolejowe Przystosowanie Wojskowe „Ognisko” (Hałys, 2017: 43, 104 i 152). Większość z nich miała wojskowy rodowód lub militarny charakter wpisany do statutu, a poza Wilnem sport można było uprawiać prawie wyłącznie w klubach powstałych w oparciu o funkcjonujące tam jednostki polskiej armii. Sztandarowy klub Wileńszczyzny, powstały w 1933 r. pod patronatem gen. Edwarda Śmigłego-Rydza uwzględnionym w nazwie, Wojskowy Klub Sportowy „Śmigły” Wilno, raz – w sezonie 1938 – jako jedyny z tego regionu uczestniczył w rozgrywkach najwyższego szczebla, w polskiej lidze piłki nożnej (Gowarzewski, 1997: 129 i n.).

Większe sukcesy aniżeli piłkarze odnosili sportowcy innych sekcji WKS „Śmigły”. Byli to lekkoatleci – wielokrotni mistrzostw Polski, Jan Wieczorek i Leon Wojtkiewicz – ale przede wszystkim wioślarze. Bronisław Karwecki i Władysław Zawadzki (oba czterokrotni mistrzowie Polski w czwórce ze sternikiem w i ósemce w drugiej połowie lat 30. XX w.), uczestniczyli w igrzyskach olimpijskich w Berlinie w 1936 r., w wyścigu czwórek ze sternikiem, gdzie odpadli w repasażach (Wryk, 2015: 285 i 656). Pierwszym reprezentantem Wilna na igrzyskach olimpijskich był jednak zawodnik TS „Wilja” Władysław Dobrowolski. Pochodzący ze Śląska sportowiec, oficer Wojska Polskiego, którego macierzystą jednostką był wileński 6. Pułk Piechoty Legionów, wystartował w biegu na 100 m na zawodach olimpijskich w Paryżu w 1924 r., zajmując piąte miejsce w biegu eliminacyjnym (Tuszyński, Kurzyński, 2007: 410).

Do zarysowanej powyżej tradycji sportu na Wileńszczyźnie z okresu międzywojennego pozostali w LSRS Polacy nie mogli odwoływać się oficjalnie.

Ideologiczne potępienie wszystkiego, co stanowiło osiągnięcia „burżuazyjnej” Polski, miało być jednym z ważniejszych elementów w procesie sowietyzacji Polaków na Litwie. Większość z nich nie uległa tej presji, a niektórzy, pielęgnując polską tożsamość narodową, przyczynili się także do odbudowy suwerennych instytucji litewskich w drugiej połowie lat 80. XX w. Sport w tym procesie pełnił ważną rolę.

Wśród tych Polaków, którzy podejmowali takie działania był Michał Sienkiewicz, uznawany na Wileńszczyźnie za ważnego kreatora nie tylko polskiego życia sportowego, ale także litewskiego – w przełomowym dla Litwinów momencie odzyskiwania niepodległości. Pochodzący z okolic Ejszyszek (*Eišišķės*), rocznik 1933, po tragicznych doświadczeniach II wojny światowej, w której stracił całą swoją najbliższą rodzinę, wychowany w duchu patriotycznych i chrześcijańskich wartości, od najmłodszych lat łączył edukację i pracę zawodową ze sportem, wyłącznie na Wileńszczyźnie – w latach 50. XX w. nie skorzystał bowiem z możliwości repatriacji do Polski. Predyspozycje do uprawiania szczególnie lekkoatletyki przejawiał już w okresie nauki w polskiej, później przekształconą w rosyjską, szkole tzw. progimnazjum w Ejszyszkach (1946–1953)¹⁵. Miejscowość ta, położona na południe od Wilna, przy granicy z Białorusią, pozostała głównym centrum Polaków na Wileńszczyźnie jako część sołecznickiego rejonu administracyjnego. Polacy stanowią na tym obszarze ok. 80% ludności (Jundo-Kaliszewska, 2019: 90).

Dobrze zapowiadającą się karierę sportową w biegach na 100 i 200 m, najpierw jako niezrzeszony, potem w klubach „Polonia” Ejszyszek i „Polonia” Wilno, w barwach których uczestniczył w mistrzostwach LSRS i ZSRS, przerwała trzyletnia służba wojskowa w Kraju Chabarowskim, a zakończyła poważna choroba płuc. M. Sienkiewicz został nauczycielem, najpierw w szkole podstawowej w Dojlidach (*Dailidės*), następnie w polskiej szkole wieczorowej w Ejszyszkach, w której na początku lat 60. XX w. został dyrektorem. Jednocześnie ukończył studia historyczne na Uniwersytecie Wileńskim. W latach 1971–1975 był kierownikiem rejonowego wydziału oświaty w Sołecznikach (*Šalčininkai*), potem powrócił na stanowisko dyrektora szkoły w Ejszyszkach (Wywiad z Michałem Sienkiewiczem przeprowadzony 5.03.2022 w Ejszyszkach).

Pracę zawodową łączył M. Sienkiewicz z aktywnością na polu sportowym. Dzięki znajomości z Algirdasem Brazauskasem, w latach 60. XX w. zastępcą przewodniczącego Państwowego Komitetu Planowania LSRS, tzw. GosPlanu, nawiązanej dekadę wcześniej w trakcie wspólnych występów na lekkoatletycznych stadionach – prezydent Litwy w latach 1993–1998, był utalentowanym kulomiotem, młociarzem i dyskobolem – przyczynił się do powstania szkoły sportowej

---

¹⁵ <http://zw.lt/kultura-historia/jestes-dobrym-dyrektorem-szkoly-misza-ale-przygotowujesz-kadry-do-seminarium-duchownego-rozmowa-z-michalem-sienkiewiczem-ex-przewodniczacym-komitetu-olimpijskiego-lsrr/>, 7.09.2013 (dostęp 30.03.2022).

w Ejszyszkach. Założona w 1969 r., pod wieloletnim kierownictwem współpracownika M. Sienkiewicza, nauczyciela i trenera piłki ręcznej (za co otrzymał tytuł Zasłużonego Trenera LSRR) z pobliskich Koleśnik (*Kalesninkai*), Antoniego Ratkiewicza, wychowała wielu uznanych później sowieckich sportowców polskiego, litewskiego i rosyjskiego pochodzenia. W okresie istnienia LSRS szkolono w niej przede wszystkim koszykarzy, lekkoatletów i piłkarzy ręcznych (*ibidem*).

Ta ostatnia dyscyplina, od kiedy w 1954 r. wprowadzono na Litwie system szkolenia młodzieży w piłce ręcznej, stała się tam niezmiernie popularnym sportem zarówno w męskiej, jak i żeńskiej odmianie. Skutkowało to sukcesami na arenie międzynarodowej, m.in. w 1988 r. piłkarki ręczne *Eglė* Wilno zdobyły Puchar Międzynarodowej Federacji Piłki Ręcznej (IHF). Nie było więc przypadku w tym, że najwybitniejszym wychowankiem w historii ejszyskiej szkoły sportowej był pochodzący także z Koleśnik piłkarz ręczny Waldemar Nowicki (Valdemaras Navickis). Do dzisiaj uchodzi on za najlepszego litewskiego szczypiornistę, który został mistrzem (1988) i wicemistrzem (1980) olimpijskim, mistrzem świata (1982) w drużynie ZSRS, w latach 1985–1988 jako jej kapitan; ponadto w barwach *Granitasa* Kowno zdobył w 1987 r. Puchar IHF. W Ejszyszkach karierę sportową rozpoczynały także piłkarki ręczne, reprezentantki Związku Sowieckiego, odnoszące sukcesy w mistrzostwach ZSRS w barwach wileńskiego *Eglė* – Jadwiga Kaszkiewicz i kowieńskiego *Granitasa* – Galina Konowalowa (Kołosowski, 2019; Stonkus, 2022).

Co ciekawe, już na początku lat 60. XX w. M. Sienkiewicz był inicjatorem powstania Klubu Sportowego „Sokół” w Ejszyszkach, odwołującego się do tradycji TG „Sokół”. Najpierw próbował to uczynić w Wilnie w czasie studiów, ale nie powiodło się to ze względów politycznych. Okazało się to możliwe, choć w półoficjalnej formule pod nazwą „Polonia”, w prowincjonalnych Ejszyszkach, także dzięki wsparciu A. Brazauskasa. Nie obyło się jednak bez szykan i gróźb ze strony miejscowych władz¹⁶.

Po przymusowym rozbracie z bieganiem, w 1958 r., M. Sienkiewicz został sędzią lekkoatletycznym, stając się z czasem czołowym specjalistą w tej profesji, za co otrzymał tytuł honorowego sędziego ZSRS. Przez kilka dekad sędziował na wielu imprezach sportowych różnej rangi, w tym mistrzowskiej, zarówno w Związku Sowieckim, jak i zagranicą (od 1962 r., m.in. na I MŚ na otwartym stadionie w Helsinkach w 1983 r.), w tym także w Polsce. Dzięki temu poznał wielu wybitnych polskich lekkoatletów, odnoszących sukcesy w międzynarodowej rywalizacji, jak Irena Szewińska – najlepsza polska lekkoatletka wszechczasów (urodzona w Leningradzie), sprinterka Teresa Cieply, długodystansowiec

---

¹⁶ Wcześniej, po zakończeniu II wojny światowej M. Sienkiewicz czynił starania mające na celu odtworzenie drużyny harcerskiej w Ejszyszkach, zgodnie z regułami przedwojennego Związku Harcerstwa Polskiego (Wywiad...).

Zdzisław Krzyszkowiak, miotacz kulą Władysław Komar (urodzony w Kownie), oszczepnik Janusz Sidło czy sprinterzy Mariana Foik i Marian Woronin.

W latach 60. i 70. XX w. M. Sienkiewicz zasiadał z racji pełnienia coraz wyższych funkcji sędziowskich, nie tylko w litewskich (także jako prezes Kolegium Sędziów Federacji LSRS), ale i sowieckich strukturach tej dyscypliny sportu (w prezydium Wszechwiązkowej Federacji Lekkiej Atletyki ZSRS). Niejako ukoronowaniem kariery sędziowskiej był jego udział w rywalizacji lekkoatletów podczas XXII Igrzysk Olimpijskich w Moskwie w 1980 r. (Wywiad...). Warto w tym miejscu bardziej szczegółowo przedstawić relację M. Sienkiewicza z moskiewskich zawodów ze względu na unikatowy przekaz bezpośredniego świadka tych wydarzeń.

Do Moskwy przybył już trzy miesiące przed igrzyskami, będąc w tzw. okresie preolimpijskim wytypowanym do sędziowania zawodów lekkoatletycznych z ramienia federacji lekkoatletycznej LSRS. Obserwował m.in. swoiste „czyszczenie” miasta ze wszelkich patologii przez władze, aby zaprezentować Moskwę w korzystnym świetle przed zagranicznymi gośćmi. Już na igrzyskach przyglądał się z bliska przede wszystkim triumfowi urodzonego w Solecznikach, polskiego skoczek o tyczce, Władysława Kozakiewicza (Wywiad...). Lekkoatleta, który w ramach repatriacji z rodzicami opuścił Wileńszczyznę w 1957 r. w wieku czterech lat, przenosząc się do Gdyni (Pawlik, 2018: 115). M. Sienkiewicz znał W. Kozakiewicza z innych aren sportowych. W Moskwie jako starszy sędzia, nadzorujący innych arbitrów, był świadkiem jego heroicznej walki o zwycięstwo olimpijskie. Zostało ono odniesione w niezwykłych okolicznościach powodowanych szowinistycznym nastawieniem sowieckiej publiczności na moskiewskim stadionie Łuźniki, mającym przyczynić się do zwycięstwa faworytów gospodarzy, przede wszystkim Konstantina Wołkowa, a także Sergieja Kulibaby. W relacji M. Sienkiewicza często pojawiał się motyw obelżywych epitetów i ogromnej porcji gwizdów ze strony zdecydowanej większości 80-tysięcznej publiczności, w obecności Sekretarza Generalnego KC KPZS Leonida Breżniewa. Pojawiały się one, gdy na tartanowym rozbiegu stawał W. Kozakiewicz, a także drugi reprezentant Polski w tym konkursie, Tadeusz Ślusarski, który zajął w konkursie drugie miejsce, *ex aequo* z K. Wołkowem. Podkreślał także groteskowe działania obecnych na Łuźnikach sowieckich żołnierzy, którzy w momencie startu Polaków uruchamiali potężne bramy stadionu, aby wywołać gwałtowny powiew powietrza, utrudniający im oddawanie skoków o tyczce (Wywiad...). Po udanym skoku na rekord świata, na wysokości 5,78 m W. Kozakiewicz odreagował w specyficzny sposób szowinizm publiczności. Pokazał gest, który stał się „emblematycznym symbolem nie tylko igrzysk olimpijskich w Moskwie, całego naszego sportu, lecz także polskiego Sierpnia, który nastąpił niecały miesiąc po igrzyskach oraz w ogóle dla tak zwanego karnawału »Solidarności« z lat 1980–1981” (Pawlik, 2018: 119).

W czasie tych nerwowych zawodów M. Sienkiewicz starał się subtelnie wspierać polskiego sportowca, sugerując mu skorzystanie z regulaminowej

„przerwy toaletowej”, aby na chwilę mógł odpocząć i wyciszyć emocje. Postawa ejszyszczanina prawdopodobnie była nieco większa po zakończeniu konkursu, kiedy ważyły się losy złotego medalu dla W. Kozakiewicza po nieoczekiwanym proteście ekipy sowieckiej skierowanym do MKOI dzień później, w którym zarzucono Polakowi obrazę narodu sowieckiego. Zdaniem M. Sienkiewicza, który uczestniczył w krótkim „śledztwie” zarządzonym przez MKOI, kluczową rolę podczas tych wydarzeń odegrał wybrany, ale nie urzędujący jeszcze prezydent MKOI, Juan Antonio Samaranch. Sędzia zamienił kilka słów z wówczas bardzo zdenerwowanym Hiszpanem po rosyjsku – J.A. Samaranch poznał ten język bardzo dobrze, gdy pełnił funkcję ambasadora Hiszpanii w ZSRS w latach 1977–1980 – tłumacząc, że należy Polaka zrozumieć i mu pomóc, bo uległ zbyt wielkim emocjom towarzyszącym konkursowi (Wywiad...). J.A. Samaranch, sam będący pod wielką presją – związaną z bojkotem igrzysk przez część państw Zachodu oraz świadomością, że dzięki sowieckim koneksjom został szefem MKOI (Słowniewski, 2017: 64) – bronił W. Kozakiewicza na zebraniu olimpijskich oficjeli i sędziów, twierdząc, że skoczek przeżywał wielką traumę, które istotnie wpłynęło na jego postępowanie. Przekonywał, że należy podejść do tego ekscesu w sposób wyrozumiały, po ludzku, zachowując ducha sportu, co ostatecznie zdecydowało o utrzymaniu złotego medalu dla Polaka. Wspominając to, M. Sienkiewicz nie miał wątpliwości, że gdyby nie postawa Hiszpana, Polska nie zatrzymałaby złotego medalu. Podsumował to krótko: „Samaranch – młodziec!”¹⁷.

Pomimo odczuwalnego kontekstu politycznego i wyludnionego miasta, igrzyska przebiegały – zdaniem M. Sienkiewicza – w dobrej atmosferze, gdzie nie zabrakło nawet wzruszeń, szczególnie podczas ceremonii zamknięcia imprezy (Wywiad...). Karierę sędziowską M. Sienkiewicz kontynuował po moskiewskich igrzyskach, później już jako obserwator, kończąc ją... po wybuchu pandemii COVID-19 (!). To już w czasach niepodległej Litwy. Tymczasem odegrał on także istotną rolę jako działacz sportowy na przełomie lat 80. i 90. XX w., kiedy litewskie społeczeństwo i jego elity podjęły działania zmierzające do odzyskania niepodległości.

Uważa się, że największy wpływ na ten proces wywarł powołany 3 czerwca 1988 r. przez środowiska litewskiej inteligencji Litewski Ruch na rzecz Przebudowy (*Lietuvos Persitvarkymo Sajūdis*), określane skrótowo nazwą *Sajūdis* (Łossowski, 2001: 221). Od samego początku ruch obywatelski znalazł wsparcie większości litewskiego środowiska sportowego, które przez swoich przedstawicieli, jak Vytautas Briedis, Dainius Kepenis, Rimvydas Rimdžius, Pranas Rimša, Antanas Vaitkevičius, a także M. Sienkiewicz, podniosło inicjatywę fundamentalnej

---

¹⁷ Wywiad... Inne źródła, podkreślając kluczową rolę J.A. Samarancha w „sprawie Kozakiewicza”, przedstawiają inną wersję jego argumentacji, wskazując, że Hiszpan twierdził, że gest polskiego sportowca był wynikiem bólu kontuzjowanej wcześniej ręki. K. Szczepanik (red.), *Po złoto*, Polska 2020, 60’.

reorganizacji sportu litewskiego, w tym przywrócenia Litewskiego Narodowego Komitetu Olimpijskiego. W celu realizacji tej idei utworzono przy *Sąjūdisie* Centrum Koordynacyjne Działaczy Litewskiego Sportu (*Lietuvos sporto darbuotojų koordinacinį centrą*). W październiku 1988 r., po ukazaniu się programowego artykułu w periodyku *Sportas* autorstwa Romasa Griniūtė-Grinbergienė pt. *Czy skorzystamy z prawa do Narodowego Komitetu Olimpijskiego LSRS? (Ar naudosisimės teise į LTSR nacionalinį olimpinį komitetą?)*, zebrano 100 tysięcy podpisów pod postulatem wskrzeszenia LTOK. Był to impuls, który przyspieszył instytucjonalne działania Państwowego Komitetu Kultury Fizycznej i Sportu LSRS. Wkrótce powołał on grupę roboczą do spraw reformy litewskiego sportu na czele z pierwszym zastępcą przewodniczącego organu, Artūrasem Poviliūnasem, z udziałem uznanych ludzi świata sportu oraz osobistości ze świata kultury i nauki. W tym gronie znalazł się także M. Sienkiewicz, uczestniczący w pracach zespołu ds. odbudowy LTOK m.in. z Juliussem Vytautasem Briedisem, Janisem Grinbergasem, Romą Grinbergienė, Juozasem Jankauskasem, Donatasem Kazlauskasem, Kazimierasem Motieką, Vytasem Nėniusem i Gintautasem Umarasem. Zakończył on swoje działanie podpisaniem 11 grudnia 1988 r. deklaracji o reaktywowaniu LTOK, podczas odbywającego się w Wilnie zjazdu litewskich związków sportowych i organizacji obywatelskich. Na zwołanym tego dnia tzw. kongresie restauracyjnym wybrano przewodniczącego LTOK, A. Poviliūnasa, oraz trzech jego zastępców – K. Motiekę, V. Nėniusa i G. Umarasa, zaś sekretarzem generalnym został J. Grinbergas, „ojciec” litewskiej piłki ręcznej. Przyjęto programowe dokumenty, m.in. *O reformie systemu sportowego i niezależności federacji sportowych i O powołaniu Stowarzyszenia Ruchu Olimpijskiego* – inicjatywie zrzeszającej narodowe komitety olimpijskie trzech państw bałtyckich (*LTOK istorija*, 2018; Wywiad...).

M. Sienkiewicz, biorąc czynny udział w procesie wskrzeszenia LTOK, opowiadał się za włączeniem komponentu sportu Polaków na Wileńszczyźnie w ramy programowe reformy litewskiego sportu. Ten postulat nie spotkał się jednak z przychylnością litewskich działaczy sportowych, wyczuwało się już wtedy dystans do polskich inicjatyw (Wywiad...). Wpływ na to miały widoczne już na początku procesu emancypacji suwerennościowej Litwy antypolskie nastroje. Powołanie w maju 1988 r., i działające aktywnie Stowarzyszenie Społeczno-Kulturalne Polaków na Litwie, po roku przekształcone w Związek Polaków na Litwie (ZPL), wzbudzało u Litwinów wątpliwości co do intencji polskiej mniejszości. Szczególnie dotyczyło to polskich postulatów w zakresie autonomii kulturowej, będących reakcją na rozpoczęte przez litewskie elity procesy lituanizacyjne¹⁸.

Także w litewskim sporcie widoczne były tendencje nacjonalistyczne – reprezentował je m.in. K. Motieka – a wzmagaly się one szczególnie w okoliczności sukcesów litewskich sportowców na arenach międzynarodowych w drugiej

¹⁸ Szczegóły zob. Jundo-Kaliszewska, 2019: 91 i n.

połowie lat 80. XX w. Podkreślano wówczas litewskie pochodzenie reprezentantów ZSRS i gloryfikowano triumfy litewskich drużyn klubowych, co dotyczyło zwłaszcza koszykówki, a także piłki ręcznej. Te postawy były nieprzychylnie, co naturalne, przede wszystkim wobec Sowietów, ale niechęć pojawiała się także wobec Polaków. W przypadku M. Sienkiewicza, pozostającego wiernym przez całe życie zasadzie apolityczności, nieufność wśród Litwinów wzbudzał także fakt nieprzystąpienia do *Sjūdisu*. Niemniej z racji pełnienia kierowniczych stanowisk w Kolegium Sędziów Litewskiej Federacji Lekkoatletycznej został on wybrany członkiem LTOK – pełniąc tę funkcję w latach 1988–2004 – a następnie jego honorowym członkiem, którym pozostaje do dzisiaj¹⁹. Zyskując z biegiem czasu zaufanie Litwinów, o czym świadczą liczne odznaczenia i nagrody przyznane mu przez LTOK, stał się poniekąd „ambasadorem” spraw polskich na Litwie, nie tylko w świecie sportu.

Tymczasem zmiany w litewskim sporcie współbrzmiały, a nawet wyprzedzały bieg wydarzeń politycznych w tym kraju. Co ciekawe, jeszcze w 1988 r. litewscy sportowcy po raz pierwszy od zakończenia II wojny światowej nieoficjalnie wzięli udział pod własną flagą w Światowych Igrzyskach Sportowych w Adelajdzie, w 1989 r. została założona Litewska Akademia Olimpijska, a także nastąpiły pierwsze reformy strukturalne w litewskim sporcie – m.in. w miejsce Państwowego Komitetu Kultury Fizycznej i Sportu LSSR powstał Departament Kultury Fizycznej i Sportu przy Rządzie Republiki Litewskiej (*Kūno kultūros ir sporto departamentas prie Lietuvos Respublikos vyriausybės*), na czele którego w latach 1990–1993 stał Algirdas Raslanas. Z kolei latem 1991 r. odbył się na Litwie IV Światowy Litewski Festiwal Sportowy z udziałem ok. 2 tys. litewskich sportowców z całego świata, będący przede wszystkim manifestacją odrodzenia narodowego (Stonkus, 2022).

Wiele z tych przeobrażeń w litewskim sporcie odbywało się w czasie, gdy mający już masowe poparcie na Litwie – po zorganizowaniu w Wilnie ponad 200-tysięcznej manifestacji w kolejną rocznicę Paktu Ribentrop–Mołotow w sierpniu 1988 r. – *Sjūdis* pod przywództwem Vytautasa Landsbergisa nie wysuwał jeszcze postulatów pełnej niepodległości Litwy, lecz niezależności politycznej i gospodarczej Litwy w ramach sowieckiej federacji. Niemniej w wyniku prosuwerennościowej postawy stojącego od października 1988 r. na czele litewskich komunistów A. Brazauskasa, który zdecydował pod koniec 1989 r. o secesji Komunistycznej Partii Litwy z KPZR²⁰, wzmocnioną wcześniej, ogłoszoną

---

¹⁹ Wywiad... M. Sienkiewicz jest obecnie jednym z 19 członków honorowych LTOK. Na stronie litewskiego Komitetu nie odnotowano jednak jego uczestnictwa w procesie reaktywacji LTOK, <http://ltok.lt/ltok-nariai/> (dostęp 4.04.2022).

²⁰ Łossowski, 2001: 221–225. M. Sienkiewicz był świadkiem w 1989 r. niejawnych wizyt na Litwie M. Gorbaczowa, podczas których próbował przekonać A. Brazauskasa o szkodliwości tego kroku. Zdaniem Polaka, litewski polityk, wzbudzający dziś na Litwie ambiwalentne uczucia, był

w maju, deklaracją Rady Najwyższej LSRS o suwerenności państwowej Litwy, uruchomiono nieodwracalny proces odzyskiwania przez Litwinów własnego państwa. Sojusz *Sajūdisu* z niezależnymi już od Moskwy komunistami przyniósł, ogłoszoną na posiedzeniu Rady Najwyższej LSRS 11 marca 1990 r., uchwałę o odbudowie niepodległego państwa litewskiego. Spotkało się to z retorsjami ekonomicznymi Moskwy oraz groźbami użycia siły wobec Litwy, co zmaterializowało się w styczniu 1991 r., kiedy sowieckie wojska desantowe zajęły część ważnych obiektów w Wilnie, próbując umożliwić powołanie uległej Kremłowi władzy. Kulminacją tych wydarzeń było zabicie 14 cywilnych obrońców wieży telewizyjnej, demonstrujących przeciwko sowieckiej interwencji, 13 stycznia 1991 r. Wobec niezdecydowania M. Gorbaczowa, który nie podjął kolejnych radykalnych kroków wobec Litwy w ciągu następnych miesięcy, a później w obliczu marginalizacji władzy prezydenta ZSRS w wyniku tzw. puczu G. Janajewa, i wobec porażki puczystów latem tego roku, coraz bardziej realne stawało się utrzymanie w mocy litewskiego Aktu Niepodległości z 11 marca 1990 r. Dokonało się ono wraz z upadkiem Związku Sowieckiego w grudniu 1991 r., w wyniku którego Litwa i pozostałe kraje bałtyckie opuściły strefę wpływów Kremla, stając się suwerennymi podmiotami państwowymi (Łossowski, 2001: 226–232).

Po przywróceniu niepodległości Litwy zdecydowana większość litewskich sportowców odmówiła udziału w drużynie narodowej i mistrzostwach ZSRS, a litewskie federacje sportowe zaczęły opuszczać struktury sowieckiego sportu, ogłaszając niezależność²¹. Najlepsi zawodnicy, przede wszystkim koszykarze, piłkarze i piłkarze ręczni, zaczęli wyjeżdżać na kontrakty zawodowe do zachodnich klubów²². Po reaktywacji LTOK, działacze litewscy rozpoczęli działania zmierzające do ponownego włączenia Komitetu do MKOI. Ruch olimpijski przyjął jednak pozycję wyczekującą – świadczyły o tym efekty spotkania szefów komitetów olimpijskich Litwy, Łotwy, Estonii i ZSRR z prezydentem MKOI J.A. Samaranchem 30 lipca 1990 r. w Lozannie, po którym rozpoczął się długotrwały proces konsultacji wewnątrz organizacji. Przyspieszyły go wydarzenia w Związku Sowieckim w drugiej połowie 1991 r., a wobec uznania niepodległości Litwy przez większość państw świata i w następstwie włączenia jej do ONZ 17 września 1991 r., Komitet Wykonawczy MKOI na sesji w Berlinie 18 września podjął decyzję o uznaniu *de facto* narodowych komitetów olimpijskich Litwy,

---

głęboko wierzącym katolikiem i litewskim patriotą, a działalność w LPK traktował jako pragmatyczny środek do osiągnięcia prorozwojowych celów dla społeczeństwa litewskiego. Jako były sportowiec wpływał także na zmiany w litewskim sporcie w okresie jego przeobrażeń (Wywiad...).

²¹ W 1993 r. zrzeszyły się one w Związku Litewskich Federacji Sportowych (*Lietuvos sporto federacijų asociacija*) – Stonkus, 2022.

²² Na przykład w 1989 r. S. Marčiulionis zadebiutował w drużynie *San Francisco Golden State Warriors*, stając się pierwszym litewskim koszykarzem w północnoamerykańskiej lidze koszykówki, NBA (Stonkus, 2022).

Łotwy i Estonii, podkreślając fakt powrotu tych krajów do międzynarodowego ruchu olimpijskiego, a nie pierwotnego ich uznania. Uznanie *de iure* nastąpiło 11 listopada 1991 r. po korespondencyjnym głosowaniu członków MKOl w szybszej, nadzwyczajnej procedurze przewidzianej w Karcie Olimpijskiej. Następowstwem członkostwa LTOK w MKOl był powrót litewskich związków sportowych do europejskich i światowych federacji sportowych (m.in. Litewska Federacja Koszykówki została ponownie przyjęta do FIBA 20 grudnia 1991 r.), dzięki czemu MKOl mógł wysłać zaproszenia dla litewskich sportowców na igrzyska olimpijskie, zimowe – w Albertville i letnie – w Barcelonie, w których wzięli udział po 64 latach przerwy²³. Jak w przypadku sportowców z Łotwy i Estonii, Litwini wystąpili na tych igrzyskach reprezentując własne kraje, a nie uczestnicząc w ekipie Wspólnoty Niepodległych Państw – po rozpadzie ZSRS kuriozalnym pomysłem J.A. Samarancha i prezydenta Rosji, Borysa Jelcyna stworzenia ponadnarodowego zespołu pod flagą olimpijską, złożonego z zawodników z większości krajów postsowieckich²⁴.

Wraz z odzyskiwaniem przez Litwinów niepodległości swoje instytucje sportowe próbowali odbudowywać także przedstawiciele polskiej mniejszości na Wileńszczyźnie. Także i w tej sferze wielką aktywnością wykazywał się M. Sienkiewicz, wówczas już członek ZLP. Tradycje TG „Sokół”, które próbował propagować wśród młodych Polaków w okresie sowieckim, wydawało się, że będą mogły wreszcie zaistnieć w postaci jawnych działań organizacyjnych w nowych warunkach politycznych. Po odnowieniu ruchu sokolskiego w Polsce w 1990 r., M. Sienkiewicz formalnie jako członek TG „Sokół” II Bydgoszcz-Fordon wraz z jego szefem Andrzejem Boguckim podjęli inicjatywę wskrzeszenia ruchu na Wileńszczyźnie. Zakończyła się ona powołaniem w 1991 r., w 200. rocznicę uchwalenia Konstytucji 3 maja, Zarządu TG „Sokół” na Rejon Solecznikowski, z M. Sienkiewiczem na czele oraz przyjęciem statutu organizacji, której głównym celem stała się praca patriotyczno-wychowawcza połączona ze masowością sportu wśród młodzieży.

Odnowiony „Sokół” musiał jednak zostać początkowo zarejestrowany przy, współtworzonym także przez M. Sienkiewicza, powstałym w marcu 1990 r., Klubie Sportowym Polaków na Litwie „Polonia”. Był to wymóg litewskich władz, obawiających się zbytnej ekspozycji przedwojennych polskich tradycji związanych z tym regionem. Dopiero pod koniec 1995 r. TG „Sokół” stało się odrębnym bytem prawnym. Z trudnościami, ale ruch realizował swoje zadania statutowe,

---

²³ *LTOK istorija*, 2018. W Albertville wystąpiło sześciu litewskich sportowców, a już w Barcelonie – licząca 47 sportowców reprezentacja olimpijska Litwy – wywalczyła pierwszy w historii „niezależny” tytuł mistrza olimpijskiego – uczynił to w rzucie dyskiem R. Ubartas. Litewscy koszykarze zdobyli zaś brązowe medale (Stonkus, 2022).

²⁴ Jung, 2010: 160–161 oraz Miller, 2008: 319. W latach 1992–2020 na LIO sportowcy litewscy zdobyli 6 złotych, 6 srebrnych i 14 brązowych medali (Stonkus, 2022).

organizując przede wszystkim, z inicjatywy jego prezesa oraz miejscowych polskich księży, cykliczne zawody sportowe, tzw. parafiady, w których rywalizowała młodzież polska, litewska i rosyjska. Wychowanie młodzieży poprzez wiarę, kulturę i sport stało się znakiem rozpoznawczym wileńskiego „Sokoła”, a wśród uprawianych dyscyplin sportu dominowały siatkówka, koszykówka, piłka ręczna, tenis stołowy, minifutbol i ringo. Realizowano także inne inicjatywy, takie jak zimowe i letnie igrzyska dla Polaków na Litwie, zloty turystyczne, marsze np. szlakiem I Kompanii Kadrowej, biegi sztafetowe, obozy oraz udział w zlotach sokolstwa w Polsce²⁵. Dużą rolę w działalności ruchu odegrał od 1996 r. jego kapelan ks. Szymon Wikło, przybyły na Wileńszczyznę duszpasterz ze Świętokrzyskiego, wielki sympatyk, znawca, propagator sportu, jednocześnie aktywny sportowiec. W znacznej mierze dzięki niemu *gros* z wyżej wymienionych aktywności „Sokoła” jest kontynuowana i rozwijana, czyniąc tę organizację jedną z ważniejszych „instytucji polskości” w niepodległej Litwie²⁶.

Sport odegrał ważną rolę w podtrzymywaniu tożsamości narodowej dwóch etnosów, litewskiego i polskiego, żyjących od wieków obok siebie. Dla Litwinów własne tradycje sportowe z okresu pierwszej niepodległości, przede wszystkim związane z sukcesami koszykarzy²⁷, przyczyniły się do podtrzymania ducha narodowego w czasach sowieckich. Paradoksalnie pod koniec lat 80. XX w., kiedy upadające imperium sowieckie potrafiło jeszcze wygenerować – z widocznym udziałem litewskich sportowców – aktywa na polu sportowym, stały się one sprzyjającą okolicznością dla umocnienia tendencji nacjonalistycznych wśród Litwinów, które w efekcie przyniosły im drugą niepodległość. W tym procesie dostrzegali oni jednak niebezpieczeństwo także płynące ze strony zamieszkałych na Litwie Polaków, posiadających silny fundament tożsamościowy, oparty również na tradycjach sportowych z pierwszej połowy XX w. Dla tamtejszych Polaków

---

²⁵ Mażul, 2016: 35 i n. Ringo jako dyscyplina sportu wymyślona przez polskiego szermierza, dziennikarza i działacza sportowego Włodzimierza Strzyżewskiego była szczególnie propagowana w „Sokole” dzięki znajomości M. Sienkiewicza z twórcą tej gry. Ejszyszanin w 2001 r. był współtwórcą oraz pierwszym prezesem Litewskiej Federacji Ringo, *ibidem*: 41–42.

²⁶ Wywiad z ks. Szymonem Wikło, proboszczem parafii Św. Ducha w Wilnie, przeprowadzony 7.03.2022 r. w Wilnie. W maju 2021 r. z inicjatywy M. Sienkiewicza otwarto w Centrum Rozrywki i Biznesu w Ejszyszkach Muzeum Sportu TG „Sokół” na Litwie im. Św. Jana Pawła II. <https://zw.lt/wilno-wilenszczyzna/w-ejszyszkach-otworzylo-drzwi-muzeum-sportu-towarzystwa-gimnastycznego-sokol/>, 22.05.2021 (dostęp 7.04.2022). Obecnie prezesem TG „Sokoła” na Litwie jest Genadiusz Baranowicz, a M. Sienkiewicz, który kierował gniazdem przez 25 lat, od 2016 r. jest jego honorowym prezesem (Bogucki, 2014).

²⁷ Także obecnie w niepodległej Litwie koszykówka męska pozostaje zdecydowanie wiodącą dyscypliną sportu. Świadczą o tym sukcesy drużyn klubowych, ale przede wszystkim reprezentacji, na arenie międzynarodowej. W latach 1991–2022 litewscy koszykarze zdobyli trzy brązowe medale olimpijskie (1992, 1996 i 2000), brązowy medal MŚ (2010), a także złoty (2003), trzy srebrne (1995, 2013, 2015) i brązowy (2007) medale ME. <https://ltu.basketball/istorija/> (dostęp 5.04.2022).

także sport okazał się bowiem swoistym faktorem ochronnym przed polityką sowietyzacji, a następnie lituanizacji.

W tych skomplikowanych meandrach interakcji politycznych, społecznych i kulturowych między Litwinami, Polakami i sowiecką władzą w drugiej połowie XX w. nie tylko odnalazł się polski społecznik sportowy Michał Sienkiewicz, ale owe zawilości przewyciężał dla zachowania możliwości konstruktywnego ułożenia relacji na Litwie między Litwinami i Polakami już w erze postsowieckiej. Napotykał różne bariery w czasie swojej niezwyklej aktywności – oskarżenia sowieckich urzędników o propagowanie tradycji „burżuazyjnej” Polski z jednej strony oraz nieufność Litwinów w związku z korzystaniem przez niego z możliwości, jakie dawało sowieckie władztwo nad Litwą i równocześnie jego polski silny patriotyzm z drugiej – uczynił bardzo wiele przede wszystkim na polu sportowym zarówno dla polskiej, jak i litewskiej społeczności. Jako polski patriota, ale i lojalny obywatel państwa litewskiego próbował przełamywać narodowe animozje i stereotypy. Kończyło się to zazwyczaj sukcesami, jak przystało na dobrego sportowca. Świadczą o tym liczne nagrody i wyróżnienia za swoją działalność ze strony tak polskich, jak i litewskich władz. Sport z udziałem M. Sienkiewicza zazwyczaj nie dzielił, ale łączył.

Bibliografia

- Biogram Michała Sienkiewicza w Muzeum Sportu TG „Sokół” na Litwie im. Św. Jana Pawła II, Ejszyski, 7.03.2022.
- Bogucki, A. 2014. *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” na Litwie*, <http://sokol-cinsp.blogspot.com/2014/02/towarzystwo-gimnastyczne-soko-na-litwie.html> (dostęp 5.04.2022).
- Cegliński, M. 2011. *Koszykówka na Litwie to coś więcej niż sport*, 1.09.2011, <http://rp.pl/koszykowka/art14289511-koszykowka-na-litwie-to-cos-wiecej-niz-sport> (dostęp 18.03.2022).
- Dykovienė, A. *Olimpinių startų „krachas”*, 8.08.2021, <http://diena.lt/naujienos/klaipeda/miesto-pulasas/olimpiniu-startu-krachas-1037488> (dostęp 16.03.2022).
- FIBA Archive. Historical data from FIBA and FIBA zones events since 1930*, <http://archive.fiba.com> (dostęp 20.03.2022).
- Gowarzewski, A. 1997. *Lwów i Wilno w ekstraklasie. Dzieje polskiego futbolu kresowego. Kolekcja klubów*. T. 4. Katowice: Wydawnictwo GiA.
- Hałys, J. 2017. *Piłka nożna w Polsce*. T. 2: 1918–1926, oprac. P. Dobosz, L. Śledziona, Mielec–Kraków: NADA.
- „*Jesteś dobrym dyrektorem szkoły Misza, ale przygotowujesz kadry do seminarium duchownego!*”. Rozmowa z Michałem Sienkiewiczem, ex-przewodniczącym Komitetu Olimpijskiego LSRR, 7.09.2013, <https://zw.lt/kultura-historia/jestes-dobrym-dyrektorem-szkoly-misza-ale-przygotowujesz-kadry-do-seminarium-duchownego-rozmowa-z-michalem-sienkiewiczem-ex-przewodniczacy-komitetu-olimpijskiego-lsrr/> (dostęp 30.03.2022).

- Jundo-Kaliszewska, B., 2019. *Zakładnicy historii. Mniejszość polska w postradzieckiej Litwie*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Jung, R. 2010. Ruch olimpijski a polityka. W: R. Łoś, J. Regina-Zacharski (red.). *Konflikty i spory międzynarodowe*. T. 2. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 131–168.
- Kauno „Žalgiris“ komandos istorija. 2022, <http://zalgiris.lt/kauno-zalgiris-komandos-istorija/> (dostęp 25.03.2022).
- Kobierecki, M.M. 2018. *Dyplomacja sportowa. Sport w działaniach dyplomatycznych państw i aktorów niepaństwowych*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Kołosowski, A. 2019. *Szkoła Sportowa im. Antoniego Ratkiewicza w Ejszyszkach w przededniu jubileuszu*, 6.08.2019, <http://l24.lt/pl/sport/item/313940-szkola-sportowa-im-antoniego-ratkiewicza-w-ejszyszkach-w-przededniu-jubileuszu> (dostęp 30.03.2022); <http://vle.lt/straipsnis/valdemaras-novickis/> (dostęp 30.03.2022).
- Kowalski, M. 2018. Wileńszczyzna jako problem geopolityczny w XX wieku. *Prace Geograficzne* 218, s. 267–296.
- Lietuvos krepšinio federacija, Istorija, 2022, <https://ltu.basketball/istorija/> (dostęp 5.04.2022).
- Lipoński, W. 2012. *Historia sportu na tle rozwoju kultury fizycznej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Lipoński, W., Sawala, K. 2008. *Encyklopedia sportów świata*. T. 7. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Atena.
- LTOK istorija, 2018, <http://ltok.lt/ltok-istorija/> (dostęp 15.02.2022).
- Łossowski, P. 2001. *Litwa. Historia państw świata w XX wieku*. Warszawa: Wydawnictwo Trio.
- Malužinas, M. 2020. Rozwój sportu litewskiego w okresie międzywojennym pod auspicjami tajnej profaszystowskiej organizacji polityczno-militarnej Żelazny Wilk. W: A. Dubicki, R. Jung, M.M. Kobierecki (red.). *Polityczne kształty sportu*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe, s. 145–160.
- Mały Rocznik Statystyczny 1937*. 1937. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny RP.
- Mażul, H. 2016. *Wierni Bogu, Honorowi, Ojczyźnie. Bądź, zdrowe ciało i także w nim ducha! Dzieje sokolstwa polskiego nad Niemnem, Wilją i Solczą. Wydanie poświęcone 25-leciu odrodzenia TG „Sokół” na Litwie*, Wilno: TG „Sokół”.
- Miller, D. 2008. *Historia igrzysk olimpijskich i MKOl. Od Aten do Pekinu 1894–2008*. Poznań: Dom Wydawniczy Rebis.
- Pawlik, I. 2018. Jak „Kozak” został „Kozą”. W: M. Latasiewicz, J. Cierpiatka (red.). *Jak to było naprawdę. Niezwykłe opowieści sportowe*, Kraków: Wydawnictwo Arena, s. 114–125.
- Podleśny, A. 2019. *Polityka sportowa Związku Radzieckiego i Federacji Rosyjskiej*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Słoniewski, M. 2017. Wpływ przewodniczących Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego na przemiany w międzynarodowym ruchu olimpijskim po II wojnie światowej. *Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna* XVI, 1, s. 47–74.
- Stonkus, S. 2022. *Lietuvos sportas*, Visuotinė lietuvių enciklopedija, <http://vle.lt/straipsnis/lietuvos-sportas-1/> (dostęp 16.02.2022).
- Szczepanik, K. (reż.). *Po złoto*, Polska 2020, 60’.

- Szujecki, K. 2012. *Życie sportowe w Drugiej Rzeczypospolitej. Sukcesy, ciekawostki, sensacje*. Warszawa: Wydawnictwo Bellona.
- Tuszyński, B., Kurzyński, H. 2007. *Leksykon olimpijczyków polskich 1924–2006*, Warszawa: Fundacja Dobrej Książki.
- W Ejszyszkach otworzyło drzwi Muzeum Sportu Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”*, <https://zw.lt/wilno-wilenszczyzna/w-ejszyszkach-otworzylo-drzwi-muzeum-sportu-towarzystwa-gimnastycznego-sokol/>, 22.05.2021 (dostęp 7.04.2022).
- Wiert, N. 2000. *Istorija sowietskogo gosudarstwa 1900–1991*, Moskwa: Izdatielstwo Wies Mir.
- Wołłejko, M. 2011. Sytuacja mniejszości polskiej na Litwie a relacje polsko-litewskie. *Bezpieczeństwo Narodowe* 17, s. 99–114.
- Wryk, R. 2014. *Narodziny i rozwój Akademickiego Związku Sportowego do roku 1949*. Poznań: Wydawnictwo Nauka i Innowacje.
- Wryk, R. 2019. *Olimpijczycy Drugiej Rzeczypospolitej*, Poznań: Wydawnictwo Nauka i Innowacje.
- Wywiad z ks. Szymonem Wikło przeprowadzony 7.03.2022 r. w Wilnie.
- Wywiad z Michałem Sienkiewiczem przeprowadzony 5.03.2022 r. w Ejszyszkach.